

ORGANIZACE A SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

1. Organizace a řízení ve věcech veřejného zdravotního pojištění

Předmětem řízení ve věcech pojistného na veřejné zdravotní pojištění jsou následující oblasti:

- přírážkách k pojistnému,
- sporných případech placení pojistného, penále,
- pravděpodobném pojistném,
- vrácení přeplatku na pojistném,
- snížení záloh na pojistné.

Uvedené řízení má charakter správního řízení, na něž se vztahují obecné předpisy o správním řízení (správní řád), nestanoví-li zvláštní úprava v § 53 zák. č. 48/1997 Sb. jinak.

Orgánem, který ve věci rozhoduje, je zdravotní pojišťovna, jejíž rozhodnutí má formu platebního výměru. Zvláštním druhem rozhodnutí je tzv. výkaz nedoplatků, jímž se může rozhodovat o dlužném pojistném a o penále. Proti výkazu nedoplatků lze podat námitky, na jejichž základě zdravotní pojišťovna vydá ve věci rozhodnutí, kterým výkaz nedoplatků potvrdí nebo zruší. Proti rozhodnutí zdravotní pojišťovny lze podat odvolání, o němž rozhoduje zvláštní rozhodčí orgán, jehož složení je stanoveno v uvedeném ustanovení. Vedle rozhodování o odvolání má tento rozhodčí orgán oprávnění odstraňovat tvrdosti, které by se vyskytly při uložení pokuty nebo vyměření penále či přírážky k pojistnému (§ 53a). Proti rozhodnutí rozhodčího orgánu o odstranění tvrdosti není odvolání přípustné. Vykonatelný výměr i vykonatelný výkaz nedoplatků jsou titulem pro soudní nebo správní výkon rozhodnutí.

Pravomocná rozhodnutí zdravotních pojišťoven v uvedených věcech jsou přezkoumatelná soudem ve správním soudnictví.

2. Organizace a řízení ve věcech nemocenského pojištění

Zvláštním druhem řízení, které slouží pro účely nemocenského pojištění a následně potom i pro účely důchodového pojištění, je **řízení o posuzování dočasné pracovní neschopnosti pro účely sociálního zabezpečení**. Na základě zmocnění obsaženého v § 127 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, je toto řízení upraveno vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí č. 31/1993 Sb., o posuzování dočasné pracovní neschopnosti pro účely sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

Účelem tohoto řízení je posouzení zdravotního stavu jedince a výsledkem je rozhodnutí o dočasné pracovní neschopnosti (pojem sám je předmětem samostatné kapitoly).

Orgánem, který je oprávněn posuzovat zdravotní stav fyzické osoby je tzv. ošetřující lékař, kterým podle § 1 odst. 2 citované vyhlášky je:

- lékař, který má fyzickou osobu ve své ambulantní péči,

- lékař, který má fyzickou osobu ve své ústavní péči,
- lékař, který má fyzickou osobu v lázeňské péči a
- lékař závodní preventivní péče při ošetření fyzické osoby v rámci první pomoci (ale ten jen za předpokladu, že má oprávnění k léčebné péči).

Rozhodovat o dočasné pracovní neschopnosti není oprávněn lékař záchranné služby či pohotovostní služby. V určitých případech je o dočasné pracovní neschopnosti oprávněna rozhodovat i okresní správa sociálního zabezpečení svým lékařem.

Ošetřující lékař po posouzení zdravotního stavu rozhoduje o uznání pracovní neschopnosti nebo o ukončení pracovní neschopnosti. Rozhodnutí se vydává na příslušném tiskopise, který je dokladem o této sociální události. Současně tento tiskopis plní i další funkce:

- legitimace osoby dočasně práce neschopné,
- hlášení zaměstnavateli (popřípadě úřadu práce) o počátku dočasné pracovní neschopnosti,
- hlášení zaměstnavateli (popřípadě úřadu práce) o ukončení dočasné pracovní neschopnosti,
- hlášení příslušné okresní správě sociálního zabezpečení.

Současně však tento tiskopis ale také představuje žádost o poskytnutí dávky nemocenského pojištění.

Jestliže fyzická osoba nesouhlasí se závěrem ošetřujícího lékaře při posouzení zdravotního stavu, může podle § 77 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, podat návrh na přezkoumání tohoto rozhodnutí. Návrh se podává prostřednictvím ošetřujícího lékaře, který toto rozhodnutí vydal, ve lhůtě 3 dnů ode dne vydání rozhodnutí. Jestliže je ošetřující lékař součástí zdravotnického zařízení, může vedoucí tohoto zdravotnického zařízení autoremedurou návrhu na přezkoumání rozhodnutí vyhovět. Pokud ošetřující lékař poskytuje zdravotní péči vlastním jménem, může návrhu na přezkoumání napadeného rozhodnutí vyhovět sám. Jestliže vedoucí zdravotnického zařízení či sám ošetřující lékař sami nevyhoví návrhu na přezkoumání, jsou povinni postoupit tento návrh ve lhůtě 5 dnů od jeho doručení jako odvolání správnímu úřadu, který vydal rozhodnutí o registraci tohoto zdravotnického zařízení nebo je zřizovatelem tohoto zdravotnického zařízení. Správní úřad o odvolání rozhoduje na základě kasačního principu a jeho rozhodnutí je konečné.

Organizace a řízení ve věcech nemocenského pojištění je upraveno v zákoně č. 582/2991 Sb., o organizaci a provádění nemocenského pojištění. Při rozboru těchto otázek jsou důležité zejména

- vymezení orgánů provádějících nemocenské pojištění a jejich pravomocí,
- vymezení dalších subjektů na úseku nemocenského pojištění a jejich povinností,
- rozhodování ve věcech nemocenského pojištění,
- sankce za porušení povinností uložených subjektům v nemocenském pojištění.

2.1. Orgány provádějící nemocenské pojištění

Nemocenské pojištění provádí stát prostřednictvím svých orgánů. Na úseku nemocenského pojištění působí zvláštní orgány státní správy, jimiž jsou:

- Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- Česká správa sociálního zabezpečení,
- okresní správy sociálního zabezpečení,
- Ministerstvo vnitra,
- Ministerstvo obrany,
- Ministerstvo spravedlnosti.

Ministerstvo práce a sociálních věcí je ve věcech nemocenského pojištění nejvyšším orgánem, nepřísluší mu však konkrétní rozhodovací pravomoci. Jeho pravomoci jsou zaměřeny především na metodické a řídicí oblasti a zajišťování úkolů vyplývajících z mezinárodních smluv.

Zvláštní oprávnění je přiznáno ministru práce a sociálních věcí v § 4 odst. 3 cit. zákona - právo odstraňovat tvrdosti při provádění sociálního zabezpečení, tedy i nemocenského pojištění.

Česká správa sociálního zabezpečení má v nemocenském pojištění postavení orgánu rozhodujícího ve druhém stupni, dále vybírá pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, vystupuje před soudem v řízení o přezkoumání rozhodnutí ve věcech nemocenského pojištění a plní rovněž řídicí úkoly ve směru k okresním správám sociálního zabezpečení. Česká správa sociálního zabezpečení vede také registr pojištěnců.

Rozhodujícím orgánem na úseku nemocenského pojištění jsou **okresní správy sociálního zabezpečení**. Těmto orgánům přísluší rozhodovat o dávkách nemocenského pojištění a provádět nemocenské pojištění osob samostatně výdělečně činných a zaměstnanců tzv. malých organizací. Dále provádějí kontrolu posuzování dočasné pracovní neschopnosti ve stanovených případech a kontrolují dodržování léčebného režimu práce neschopnými občany.

Ministerstva obrany, vnitra a spravedlnosti a jejich vnitřní jednotky plní úkoly okresních správ sociálního zabezpečení a České správy sociálního zabezpečení v nemocenské péči osoby ve služebním poměru.

2.2. Další subjekty v nemocenském pojištění

Základní povinnosti ukládá uvedený zákon pojištěncům (event. příjemcům dávek) nemocenského pojištění. Tyto povinnosti lze ještě specifikovat podle toho, zda se jedná o zaměstnance, za něž v řadě případů plní tyto povinnosti zaměstnavatel, a osoby samostatně výdělečně činné. Obecně lze říci, že tyto subjekty mají následující povinnosti:

- uplatňovat nárok na dávku způsobem, který je stanoven,
- osvědčovat skutečnosti rozhodné pro poskytnutí dávky,
- oznamovat všechny skutečnosti, které mohou mít vliv na nárok na dávku, její výši či výplatu, a to ve lhůtě 8 dnů ode dne, kdy se o této skutečnosti dověděli,

- umožnit zaměstnavateli, okresním správám sociálního zabezpečení, či zdravotnickým zařízením přezkoumat skutečnosti rozhodující pro vznik a trvání nároku na dávku.

V nemocenském pojištění zaměstnanců hraje významnou roli jejich zaměstnavatel, který je pro účely organizace nemocenského pojištění rozčleňován do dvou kategorií:

- **organizace** (právnícká nebo fyzická osoba, která zaměstnává více než 25 zaměstnanců nebo sice méně, ale evidenci mezd pro ni vede jiná právnícká nebo fyzická osoba, která zaměstnává více než 25 zaměstnanců) a
- **malá organizace** (právnícká nebo fyzická osoba, která zaměstnává alespoň jednoho zaměstnance a evidenci mezd pro ni nevede jiná právnícká nebo fyzická osoba, která splňuje znak organizace).

Rozlišení na malou organizaci a organizaci sebou nese velké důsledky, pokud jde o množství a rozsah povinností v nemocenském pojištění zaměstnanců.

Malá organizace má pouze povinnosti evidenčního a ohlašovacího charakteru, předávání a ověřování podkladů, do vlastního provádění nemocenského pojištění nezasahuje. V oblasti placení pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti pouze toto pojistné vybírá a odvádí na příslušné účty.

Organizace naproti tomu vykonává řadu povinností, které bezprostředně souvisejí se samotným prováděním nemocenského pojištění. Organizace jsou např. povinny:

- provádět nemocenské pojištění svých zaměstnanců,
- provádět řízení o dávku v tzv. nesporných případech,
- provádět administrativní práce spojené s nemocenským pojištěním na vlastní náklady,
- vybírat pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti,
- hospodařit s vybraným pojistným na nemocenské pojištění a provádět z něho výplatu dávek a další.

2.3. Řízení ve věcech nemocenského pojištění

Řízení ve věcech nemocenského pojištění je svým charakterem správním řízením zvláštního druhu. Řídí se ustanoveními uvedenými v zákoně č. 582/1991 Sb., podpůrně však podle § 108 cit. zákona platí obecné předpisy o správním řízení (správní řád).

Řízení ve věcech nemocenského pojištění lze rozčlenit na tzv.

- řízení ve věcech dávkových a
- řízení v jiných než dávkových věcech nemocenského pojištění.

Řízení ve věcech dávkových zahrnuje rozhodování o dávkách poskytovaných z nemocenského pojištění, tj. rozhodování o nemocenském, podpoře při ošetřování člena rodiny, vyrovnávacím příspěvku v těhotenství a mateřství a peněžité pomoci v mateřství.

V případě, že dávka je obligatorní a splnění podmínek pro vznik nárok na ni (event. zánik nároku) je zcela nesporné, probíhá řízení tzv. zkrácenou formou jako řízení v organizaci. Organizace jako zaměstnavatel (popřípadě OSSZ, je-li zaměstnavatelem malá organizace) v těchto případech po předložení žádosti dávku sama přímo poskytuje, popř. zastavuje její výplatu či dávku snižuje. Na postup organizace v tomto řízení se obecné předpisy o správním řízení nevztahují.

V ostatních případech rozhoduje okresní správa nemocenského pojištění ve správním řízení, které se zahajuje

- na návrh žadatele, uplatněný předepsaným způsobem (tento návrh se obvykle označuje jako žádost),
- z vlastního podnětu okresní správy,
- na návrh organizace.

Proti rozhodnutí okresní správy sociálního zabezpečení je přípustné odvolání, a to ve lhůtě 15 dnů od doručení rozhodnutí; odkladný účinek je vyloučen při odvolání proti rozhodnutí o snížení nebo odnětí dávky nebo proti rozhodnutí, jímž byla zastavena výplata dávky.

Řízení v jiných než dávkových věcech nemocenského pojištění zahrnuje rozhodování o

- vzniku, trvání nebo zániku právního vztahu nemocenského pojištění (ve sporných případech),
- druhu právního vztahu nemocenského pojištění a dalších otázkách právního vztahu nemocenského pojištění,
- ukončení dočasné pracovní neschopnosti ve stanovených případech,
- pokutách podle § 54 cit. zákona.

V prvním stupni v tomto řízení rozhoduje okresní správa nemocenského pojištění, řízení se zahajuje na návrh oprávněného subjektu nebo z vlastního podnětu orgánu. Proti rozhodnutí okresní správy je přípustné odvolání ve lhůtě 15 dnů od doručení rozhodnutí s výjimkou odvolání proti rozhodnutí o ukončení dočasné pracovní neschopnosti, kde lhůta je pouze 3 dny. O odvolání rozhoduje Česká správa sociálního zabezpečení jako odvolací orgán.

Rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení ve věcech dávkových i v jiných než dávkových jsou přezkoumatelná soudem (správní soudnictví). Ze soudního přezkumu jsou vyloučena (§ 78 odst. 2 zákona č. 582/1991 Sb.) pouze rozhodnutí o

- ukončení dočasné pracovní neschopnosti; soud přezkoumává takové rozhodnutí jen při rozhodování o žalobě proti rozhodnutí o odnětí dávky,
- dobrovolných dávkách nemocenského pojištění.

Vykonatelná rozhodnutí jsou titulem pro soudní nebo správní výkon rozhodnutí.

2.4. Sankce v nemocenském pojištění

Zákon č. 582/1991 Sb. stanoví v § 54 jednak sankce směřující proti příjemci dávek nemocenského pojištění a jednak sankce vůči dalším subjektů.

Příjemci dávek nemocenského pojištění je uložena odpovědnost za dávku vyplacenou neprávem. Tato odpovědnost je upravena ve hmotném předpisu, a to v § 48 odst. 2 zák. č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů. Odpovědnost příjemce dávky má charakter odpovědnosti subjektivní, pro jejíž vznik musejí být splněny stanovené předpoklady:

- neprávem vyplacená dávka (dávka v nesprávné výši nebo dávka nenáležící),
- zavinění příjemce dávky,
- porušení povinnosti (vylákání dávky, zamlčení rozhodné skutečnosti, nesplnění jiné povinnosti stanovené zákonem).

Sankcí je povinnost vrátit přeplatek na dávce.

Osobám samostatně výdělečně činným jsou v § 54 zákona č. 582/1991 Sb. v souvislosti s neplněním jejich povinností v nemocenském pojištění mohou okresní správa sociálního zabezpečení ukládat pokuty, a to až do výše 10.000 Kč ve lhůtě 2 let ode dne, kdy se okresní správa dozvěděla o porušení povinnosti, nejpozději do 5 let ode, kdy k porušení povinnosti došlo.

Dále může okresní správa ukládat pokuty organizacím a malým organizacím za porušení stanovených povinností v diferencované výši v závislosti na konkrétní porušení povinnosti. Další pokuty může okresní správa ukládat i zdravotnickým zařízením, rovněž za nesplnění jejich povinností. I tyto pokuty lze uložit ve lhůtách uvedených výše.

Zvláštní sankcí vůči organizaci je odpovědnost za škodu, kterou způsobila státu nesprávným postupem při provádění nemocenského pojištění.

3. Organizace a řízení ve věcech důchodového pojištění

Organizace a řízení ve věcech důchodového pojištění je upravena rovněž v zákoně č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. Při rozboru těchto otázek budeme věnovat pozornost

- vymezení orgánů činných v důchodovém pojištění a jejich pravomocí,
- vymezení dalších subjektů v této oblasti a jejich povinností,
- řízení v důchodovém pojištění,
- sankcím v důchodovém pojištění.

3.1. Orgány na úseku důchodového pojištění

Důchodové pojištění provádí stát prostřednictvím svých orgánů státní správy. Těmito orgány jsou zvláštní orgány státní správy, a to:

- Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- Česká správa sociálního zabezpečení,
- okresní správy sociálního zabezpečení,

- Ministerstvo vnitra,
- Ministerstvo obrany a
- Ministerstvo spravedlnosti.

Některé pravomoci dílčího charakteru jsou v důchodovém pojištění uloženy i obcím.

Ministerstvo práce a sociálních věcí má i v důchodovém pojištění především postavení orgánu metodického a obecného řídicího orgánu s jednou výjimkou. Touto výjimkou posuzování zdravotního stavu a pracovní schopnosti občanů pro účely přezkumného řízení soudního ve věcech důchodového pojištění. K tomuto účelu ministerstvo zřizuje posudkové komise jako své orgány.

I v důchodovém pojištění je přiznáno zvláštní oprávnění ministru práce a sociálních věcí - oprávnění k odstraňování tvrdostí při provádění sociálního zabezpečení. Ministr může toto právo vykonávat sám, anebo ho přenést na některý z uvedených orgánů.

Česká správa sociálního zabezpečení je ve věcech důchodového pojištění základním článkem řízení, protože tento orgán rozhoduje v prvním stupni o dávkách důchodového pojištění, což je stěžejní část celého důchodového pojištění. Dále můžeme její pravomoci charakterizovat obdobně jako v nemocenském pojištění s tím rozdílem, že tentokrát se týkají důchodového pojištění.

Okresní správy sociálního zabezpečení mají v důchodovém pojištění zvláštní postavení v tom, že sice jsou jim svěřeny rozhodovací pravomoci, ale tyto se v oblasti důchodů týkají pouze podkladových otázek pro poskytování důchodů. V dalších věcech důchodového pojištění pak mají postavení orgánu rozhodujícího v I. stupni.

Ministerstvo vnitra, obrany a spravedlnosti a jejich územní jednotky plní v důchodovém pojištění osob ve služebním poměru stejné úkoly jako Česká a okresní správy sociálního zabezpečení.

10.3.2. Další subjekty v důchodovém pojištění

Oprávněný subjekt (příjemce dávky) má v oblasti důchodového pojištění typické základní povinnosti, které již byly specifikovány. Jedná se o následující povinnosti:

- povinnost ohlašovací,
- povinnost osvědčovací,
- povinnost podrobit se vyšetření zdravotního stavu nebo jinému odbornému vyšetření v případě, že dávka je podmíněna zdravotním stavem,
- povinnost uplatňovat nárok na dávku předepsaným způsobem.

V případě, že oprávněným subjektem v právních vztazích důchodového pojištění je zaměstnanec, stanoví právní úprava řadu povinností zaměstnavateli. Pro účely důchodového pojištění se nerozlišuje mezi organizací a malou organizací. Zaměstnavatel má především celou řadu povinností, směřující k vedení evidence o skutečnostech, které jsou významné v důchodovém pojištění, vedení evidenčních listů důchodového pojištění (§ 35a a násl. cit. zákona). Dále má zaměstnavatel povinnost provádět tzv. předstihové řízení (§ 40), jehož účelem je zjistit, zda jsou v evidenci České správy sociálního zabezpečení všechny potřebné údaje pro vznik nároku na důchod. Dále je zaměstnavatel povinen vést evidenci a podávat hlášení v souvislosti se zaměstnáváním občanů, kteří již pobírají některý z důchodů.

10.3.3. Řízení v důchodovém pojištění

Řízení ve věcech důchodového pojištění je rovněž druhem správního řízení, upraveného v zák. č. 582/1991 Sb., s podpůrnou platností obecných předpisů o správním řízení (§ 108 cit. zákona).

Řízení v důchodovém pojištění můžeme rozlišit na:

- řízení ve věcech důchodového pojištění (neboli řízení o dávku),
- řízení o přechodu z pracovní neschopnosti do invalidity,
- řízení ve věcech pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

Řízení ve věcech důchodového pojištění (řízení o dávku) se zahajuje na žádost oprávněného subjektu (o přiznání dávky) nebo na žádost oprávněného subjektu či z vlastního podnětu orgánu (o změnu dávky). Žádost o dávku se podává na předepsaném tiskopise a stanoveným postupem (§ 82 a násl. cit. zákona).

Ve věci rozhoduje v I. stupni Česká správa sociálního zabezpečení, a to písemným rozhodnutím, s výjimkou rozhodování o hromadném zvyšování důchodových dávek. Proti rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení nejsou přípustné řádné opravné prostředky ve správním řízení. Tato rozhodnutí podléhají soudnímu přezkumu ve správním soudnictví. Samostatně nelze soudně přezkoumávat tzv. podkladové rozhodnutí, které je součástí rozhodnutí ve věci samé. Toto podkladové rozhodnutí může být přezkoumáváno jen v souvislosti se žalobou proti rozhodnutí ve věci (rozhodnutí o důchodu).

Při rozhodování o hromadném zvyšování důchodů obdrží příjemce dávky pouze písemné oznámení o zvýšení těchto dávek. Ve lhůtě 60 dnů po splátce dávky po tomto zvýšení je příjemce oprávněn podat tzv. námitky, o nichž rozhodne Česká správa sociálního zabezpečení obecným rozhodnutím.

Řízení o přechodu z pracovní neschopnosti do invalidity je upraveno v § 91 a násl. cit. zákona. Účelem tohoto řízení je posouzení zdravotního stavu občana a rozhodnutí o tom, zda občan je invalidní (plně nebo částečně). Současně s tímto rozhodnutím se rozhoduje i o zastavení výplaty nemocenského.

Řízení se zahajuje na návrh občana nebo z vlastního podnětu příslušného orgánu. V I. stupni rozhoduje ve věci okresní správa sociálního zabezpečení, o odvolání proti jejímu rozhodnutí rozhoduje Česká správa sociálního zabezpečení. Soudní přezkum rozhodnutí, jímž byl posouzen zdravotní stav pojištěnce, je možný jen v rámci přezkumu rozhodnutí o dávce (např. rozhodnutí o invalidním důchodu).

Řízení ve věcech pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti je upraveno v § 104a a násl. cit. zákona. Účelem tohoto řízení je rozhodování o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti ve sporných případech, o zálohách na pojistné, o penále, placení dlužného pojistného, přírážkách k pojistnému a o pokutách, popř. o zřízení zástavního práva v případě dluhu na pojistném nebo penále.

Řízení se zahajuje na žádost nebo z vlastního podnětu příslušného orgánu. V I. stupni rozhoduje okresní správa sociálního zabezpečení, a to formou platebního výměru. Proti tomuto rozhodnutí lze podle správního řádu podat odvolání, o němž jako odvolací orgán rozhoduje Česká správa sociálního zabezpečení. Rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení v odvolacím řízení podléhají soudnímu přezkumu (správní soudnictví). Ze soudního přezkumu jsou vyloučena rozhodnutí o

- povolení splátek pojistného a penále,
- prominutí penále.

I v tomto řízení existuje zvláštní forma rozhodnutí – tzv. výkaz nedoplatků, jímž se rozhoduje o dlužném pojistném a penále. Proti výkazu nedoplatků lze podat námitky, na jejichž základě pak Okresní správa sociálního zabezpečení vydá rozhodnutí ve věci jako rozhodnutí orgánu I. stupně.

Ministerstvu práce a sociálních věcí (stejně jako další výše uvedená ministerstva) je zákonem č. 582/1991 Sb. (§ 104ch) přiznáno právo prominout zcela nebo částečně penále. Ministerstvo může vyhláškou toto své oprávnění přenést na Českou správu sociálního zabezpečení. Řízení o prominutí penále má velmi zvláštní povahu – nevztahují se na něj obecné předpisy o správním řízení, rozhodnutí nemusí obsahovat odůvodnění, nejsou přípustné opravné prostředky a je vyloučen soudní přezkum.

3.4. Sankce v důchodovém pojištění

Základním druhem sankce v důchodovém pojištění je odpovědnost příjemců dávek a organizací za vyplacení důchodu neprávem nebo v nesprávné výši.

Odpovědnost příjemce dávky vzniká, jestliže

- nesplnil stanovenou povinnost a
- přijal důchod nebo jeho část, ačkoliv musel z okolností předpokládat, že byl vyplacen neprávem nebo ve vyšší částce

nebo

- vědomě jinak způsobil, že důchod nebo jeho část byly vyplaceny neprávem nebo v nesprávné výši.

Odpovědnost příjemce důchodu je možno charakterizovat jako odpovědnost subjektivní. Sankční povinností je vrátit částky, které nenáleží správě sociálního zabezpečení. Nárok na vrácení těchto částek se promlčuje ve lhůtě 3 let ode dne, kdy příslušný orgán zjistil rozhodné skutečnosti, nejpozději

však uplynutí 10 let ode dne výplaty dávky (§ 118a cit. zákona).

Odpovědnost za nesprávně vyplacenou dávku důchodového pojištění je stanovena i zaměstnavateli, jestliže neoprávněná výplata byla způsobena porušením jeho stanovených povinností. Odpovědnost zaměstnavatele je objektivní. Nárok správy sociálního zabezpečení na vrácení neprávem vyplacených dávek se promlčuje ve lhůtách uvedených výše (§ 118b cit. zákona).

Jestliže zaměstnavatel i příjemce dávky způsobili, že důchod byl vyplacen neprávem nebo v nesprávné výši, odpovídají za vrácení přeplatku orgánu sociálního zabezpečení společně a nerozdílně. Je zde tedy konstruována solidární odpovědnost se všemi svými důsledky (§ 118c cit. zákona).

4. Organizace a řízení ve věcech státní sociální podpory

Organizace a řízení ve věcech státní sociální podpory je upraveno v zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. V rámci rozboru organizace a řízení ve věcech státní sociální podpory můžeme zkoumat jednak orgány, které provádějí tuto oblast sociálního zabezpečení, dále povinnosti dalších subjektů na tomto úseku a samotný proces rozhodování o dávkách státní sociální podpory.

4.1. Orgány provádějící státní sociální podporu

Státní sociální podpora je svou povahou státním zabezpečením, tj. stát je nositelem tohoto subsystému, provádí ho svými orgány a financuje ze státního rozpočtu.

Státní sociální podporu vykonávají úřady státní sociální podpory, jimiž jsou:

- úřady práce jako orgány I. stupně; v hlavním městě Praze úřady městských částí určené Statutem hlavního města Prahy,
- krajské úřady jako orgány II. stupně; Magistrát hlavního města Prahy,
- Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Úřad státní sociální podpory

- rozhoduje o dávkách státní sociální podpory,
- vyplácí dávky státní sociální podpory,
- přezkoumává správnost a úplnost podkladů předložených fyzickými a právníckými osobami v rámci řízení o dávku,
- kontroluje u fyzických a právníckých osob plnění povinností uložených cit. zákonem,
- ukládá pokuty za porušení povinností stanovených fyzickým a právníckým osobám cit. zákonem,
- ve vymezených případech je povinen poskytovat informace týkající se dávek státní sociální podpory.

K plnění těchto úkolů jsou zaměstnanci úřadu oprávněni vstupovat do objektů fyzických a právníckých osob, vyžadovat od nich potřebnou součinnost a předložení vymezených dokladů. Na druhou stranu jsou zaměstnanci úřadů povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o nichž se dozvěděli v souvislosti s poskytováním dávek státní sociální podpory.

Krajské úřady a Magistrát hlavního města Prahy jsou odvolacími orgány proti rozhodnutím úřadu státní sociální podpory. Dále rozhodují o prominutí podmínky trvalého pobytu podle § 3 odst. 3 citovaného zákona.

Ministerstvo práce a sociálních věcí vykonává státní správu podle tohoto zákona, je zákonem zmocněno k vydávání prováděcích předpisů pro obast státní sociální podpory. Je správcem informačního systému o dávkách státní sociální podpory a k provádění zákona je povinno zajišťovat vlastní aplikační program automatizovaného zpracování údajů k rozhodovací činnosti.

4.2. Další subjekty ve státní sociální podpoře

Oprávněným subjektem na dávky státní sociální podpory je vždy fyzická osoba, která je stanovena cit. zákonem. V souvislosti s poskytováním dávek státní sociální podpory jsou těmto fyzickým osobám, označovaným jako **příjemce dávky**, stanoveny povinnosti (§ 61 cit. zákona):

- ohlašovací povinnost, v jejímž rámci je příjemce dávky povinen písemně ohlásit okresnímu úřadu změny ve všech skutečnostech, rozhodných pro trvání nároku na dávku, její výši nebo výplatu, a to ve lhůtě 8 dnů,
- osvědčovací povinnost, která znamená, že příjemce dávky je povinen osvědčit skutečnosti rozhodné pro nárok na dávku, její výši nebo výplatu na výzvu okresního úřadu ve lhůtě 8 dnů od doručení výzvy,
- povinnost podrobit se vyšetření zdravotního stavu nebo jinému odbornému vyšetření (tuto povinnost má i společně posuzovaná osoba), je-li k tomu vyzván okresním úřadem, a to ve lhůtě stanovené tímto orgánem.

Další subjekty (státní orgány, právnické nebo fyzické osoby) jsou povinny na výzvu okresního úřadu nebo na žádost žadatele o dávku sdělit bezplatně údaje, rozhodné pro nárok na dávku, její výši nebo výplatu. Tato povinnost se týká i orgánů, které jsou jinak vázány mlčenlivostí o skutečnostech, s nimiž pracují (např. finanční úřady). Povinnost sdělit požadované údaje mají tehdy, jestliže příjemce dávky (žadatel o dávku) dal podle § 50 cit. zákona písemný souhlas k tomu, aby tyto údaje byly poskytovány.

4.3. Řízení ve věcech státní sociální podpory

Řízení ve věcech státní sociální podpory je dílčím způsobem upraveno v cit. zákoně, pokud však tento zákon nemá zvláštní ustanovení, postupuje se v řízení podle obecných předpisů o správním řízení (§ 73). Proto můžeme toto řízení označit za zvláštní druh správního řízení.

V rámci řízení ve věcech státní sociální podpory lze rozlišit na

- řízení o přiznání dávky a
- řízení o změně přiznané dávky, jejím odnětí nebo zastavení výplaty.

Řízení o přiznání dávky se zahajuje výlučně na žádost oprávněné osoby, která musí být předložena na předepsaném tiskopise a musí obsahovat stanovené náležitosti (§ 67 odst. 1 a § 68 cit. zákona).

Řízení o změně přiznané dávky (a další) může být zahájeno buď na žádost oprávněné osoby anebo z vlastního podnětu orgánu, který o dávce rozhoduje.

Úřad státní sociální podpory rozhoduje v obou typech řízení, ale jeho rozhodnutí může mít dvojí podobu. Především v případě, je-li žádosti oprávněné osoby vyhověno, nevydává se písemné rozhodnutí a oprávněné osobě se pouze doručuje tzv. oznámení o dávce a její výši. V ostatních případech úřad státní sociální podpory rozhoduje písemným rozhodnutím.

Proti rozhodnutí úřadu státní sociální podpory jsou cit. zákonem stanoveny opravné prostředky. V těchto případech, kdy úřad státní sociální podpory nerozhodoval písemným rozhodnutím, jsou opravným prostředkem tzv. námitky, které lze podat do 30 dnů ode dne výplaty první splátky dávky po jejím přiznání (opakující se dávka) či ode dne výplaty dávky po jejím přiznání (jednorázová dávka). Námitky se podávají písemně úřadu státní sociální podpory, který o dávce rozhodl. Úřad státní sociální podpory pak ve lhůtě 30 od doručení námitek vydá ve věci písemné rozhodnutí, které pak sdílí osud ostatních písemných rozhodnutí.

Opravným prostředkem proti písemnému rozhodnutí je odvolání, podávané ve lhůtě 15 dnů od doručení rozhodnutí (správní řád), které nemá odkladný účinek. O odvolání rozhoduje krajský úřad (Magistrát hlavního města Prahy). Rozhodnutí odvolacího orgánu podléhají soudnímu přezkumu ve správním soudnictví. Ze soudního přezkumu je vyloučeno rozhodnutí krajského úřadu (Magistrátu) o prominutí podmínky trvalého pobytu.

4.4. Sankce ve věcech státní sociální podpory

V zákoně o státní sociální podpoře nalezneme upraveny různé druhy sankcí, které postihují různé subjekty za porušení povinností uložených tímto zákonem.

Jednou ze sankcí směřujících proti příjemci dávky je zastavení výplaty dávky, jestliže příjemce nesplní ve lhůtě stanovenou osvědčovací povinnost nebo povinnost podrobit se vyšetření zdravotního stavu či jinému odbornému vyšetření (§ 61 odst. 2 a 3 cit. zákona).

Dalším postihem vůči příjemci dávky je povinnost vrátit dávku neprávem přijatou. Jedná se o odpovědnost příjemce za neprávem vyplacenou dávku nebo dávku vyplacenou v nesprávné výši. Odpovědnost příjemce vzniká, pokud nesplnil některou ze stanovených povinností nebo jinak zavinil, že dávka byla vyplacena neprávem nebo v nesprávné výši. Povinnost vrátit dávku neprávem poskytnutou nebo vyplacenou v nesprávné výši zaniká uplynutím tří let ode dne, za který byla dávka proplacena. O povinnost vrátit tyto nenáležející dávky rozhoduje okresní úřad písemným rozhodnutím.

5. Organizace a řízení ve věcech sociální pomoci

Organizaci a řízení ve věcech sociální pomoci je nutno rozčlenit podle jednotlivých oblastí, a to:

- organizace a řízení sociálních služeb – je upraveno v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách;
- organizace a řízení o dávkách v hmotné nouzi – je upraveno v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi;

- organizace a řízení v otázkách poskytování některých dávek a služeb osobám zdravotně postiženým – je upraveno v zákoně č. 114/1998 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

5.1. Orgány sociální pomoci

Orgány státní správy na úseku **sociálních služeb** jsou:

- Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- krajský úřad,
- obecní úřad obce s rozšířenou působností,
- úřady práce.

Orgány státní správy na úseku **pomoci v hmotné nouzi** jsou:

- Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- krajské úřady,
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- pověřené obecní úřady.

Všechny výše uvedené krajské úřady i obecní úřady vymezených stupňů vykonávají tuto působnost jako výkon přenesené působnosti.

Orgány státní správy na úseku **péče o zdravotně postižené osoby** jsou:

- Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- krajské úřady,
- obecní úřady všech stupňů (v přenesené působnosti).

V této oblasti však působí i obce a kraje v samostatné působnosti.

5.2. Další subjekty v oblasti sociální pomoci

Oprávněným subjektem je vždy fyzická osoba, která je nazývána příjemce dávky nebo služby, její povinnosti jsou stanoveny ve výše uvedených předpisech. Můžeme je zobecnit následujícím způsobem:

- povinnost ohlašovací, podle níž je občan povinen písemně ohlásit změny ve skutečnostech rozhodných pro nárok na dávku, její výši či výplatu, a to ve lhůtě 8 dnů,
- povinnost osvědčovací, podle níž je občan povinen na výzvu orgánu osvědčit všechny rozhodné skutečnosti ve lhůtě 8 dnů od výzvy,
- povinnost podrobit se vyšetření zdravotního stavu nebo jinému odbornému vyšetření,
- povinnost přispět ve stanovených případech na úhradu nákladů na dávky nebo služby a osvědčit v této souvislosti výši příjmů a hlásit jejich změny i změny v rodinných a majetkových poměrech, které jsou rozhodující pro určení výše úhrady.

Zaměstnavatelé jsou povinni pro účely sociální pomoci vést stanovenou evidenci a předkládat ji příslušným orgánům. Stejně tak jsou povinni hlásit všechny změny v rozhodných skutečnostech, které mohou ovlivnit poskytování dávek a služeb.

Zdravotnická zařízení jsou povinna pro orgány sociální pomoci provést vyšetření zdravotního stavu občanů v řízení o dávkách a službách sociální péče, vydávat výpisy z chorobopisů a podávat lékařské nálezy, posudky, zprávy o průběhu nemoci apod., které jsou zapotřebí k rozhodování o dávkách nebo službách sociální péče.

5.3. Řízení ve věcech sociální pomoci

Řízení ve věcech sociální pomoci jsou správním řízením zvláštního druhu, vztahují se na ně obecné předpisy o správním řízení (správní řád), pokud ve výše uvedených předpisech není stanoveno jinak.

Řízení o dávku je zahájeno na žádost občana, řízení o změně dávky nebo vrácení dávky může být zahájeno i z vlastního podnětu příslušného orgánu. Je-li žádosti vyhověno, nevyhotovuje se písemné rozhodnutí, dávka se přímo poskytuje. V opačných případech je vyhotovováno písemné rozhodnutí, proti němuž v případě obligatorních dávek existuje odvolání jako opravný prostředek. O opravném prostředku rozhoduje krajský úřad. Soudní přezkum je až na nepatrné výjimky vyloučen.